

วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับหลักความกตัญญูต่อบุพการีในสถาบันครอบครัว
ของสังคมไทย

Analyze Problems Regarding Gratitude to Parents and Patrons
in the Family Institution of Thai Society

วิญญูชน เฮ่าตระกูล

Vinyoochon Howtragool

นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยอานามาลัย

Ph.D. Student, Annamalai University, India

E-mail: jan_oreo@hotmail.com

บทคัดย่อ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูทเวทีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดี ซึ่งความกตัญญูเป็นคุณธรรมสำคัญในการสร้างความสงบสุขของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับความกตัญญูโดยเฉพาะอย่างยิ่งความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการี แต่ในปัจจุบันผู้คนเริ่มมีการตั้งคำถามถึงหลักธรรมนี้เพราะความไม่ชัดเจนถึงขอบเขตบุญคุณและขอบเขตของการตอบแทนบุญคุณ หรือแม้แต่สภาพสังคมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ที่ทำให้หลักธรรมความกตัญญูไม่สามารถตอบโจทย์สังคมในปัจจุบันอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามในพระไตรปิฎกได้ระบุถึงการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ในกรณีที่คุณแม่เป็นผู้ที่ดูแลลูกของตนเป็นอย่างดี หรือแม้กระทั่งการนำหลักทศ 6 และทางสายกลางมาเพื่อพิจารณาถึงวิธีการตอบแทนพระคุณในแง่มุมต่างๆ นอกเหนือจากการเลี้ยงดูพ่อแม่ หากพ่อแม่ที่เลี้ยงดูลูกเป็นอย่างดีเมื่อตอนยังเยาว์วัยลูกที่ดีหรืออภิชาติบุตรควรเลี้ยงดูท่านและดูแลท่านอย่างเต็มที่ให้สมกับที่ท่านดูแลเรามา สิ่งนี้ได้แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย แต่หากพ่อแม่ที่ดูแลลูกเป็นอย่างดีแต่ลูกกลับไม่เหลียวแลผู้นั้นคือ ลูกอกตัญญู อย่างไรก็ตามหากพ่อแม่มิได้เป็นผู้เพียบพร้อมในการดูแลลูก ลูกก็ควรพิจารณาโดยใช้หลักทศ 6 ในแง่มุมของหน้าที่ของพ่อแม่และลูก และพิจารณาถึงความสัมพันธ์กันในครอบครัวร่วมกับหลักธรรมทางสายกลางเพื่อให้พ่อแม่ และลูกได้ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ความกตัญญูทเวที, สังคมไทย

Abstract

The principles of Buddhism emphasize the importance of gratitude as one of the characteristics of a good person. Gratitude is an important virtue in creating peace among humans living together. Thai society from the past to the present has emphasized on gratitude, especially gratitude to parents and patrons. But nowadays, people are beginning to question to the bounds of parental kindness. Even the social conditions and family member relationships make the gratitude principle unable to be fully utilized in

today's society. However, Tripitaka mentions paying back the kindness of parents and patrons in cases where the children's parents and patrons are excellent or even uses the Disā 6 and middle path principles to consider different ways to pay back their kindness in various aspects besides raising them. If you have a good parent and patrons, the good child should take care of them just like they take care of you. This also shows the good relationship between family members. But if parents and patrons are good but their children do not take care of them, that person is an ungrateful child. However, if parents and patrons are not fully equipped to care for their children. Children should consider using the Disā 6 aspect of the duties of parents, patrons and children. And consider family relationships together with the principles of the middle path so that parents, patrons and children can behave appropriately and live together happily.

Keywords: Buddhism, Gratitude, Thai Society.

บทนำ

การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมของมนุษย์เป็นสิ่งที่สำคัญมาก หนึ่งในแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของมนุษย์ในสังคม คือ การปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมและศีลธรรม คุณธรรมและศีลธรรมจะแตกต่างกันตามแต่ละสังคมซึ่งโดยอ้างอิงกับศาสนาของสังคมนั้น เนื่องจากสังคมไทยมีประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนามากกว่า 93.83% (กองสถิติสังคม, 2563) และนิยายที่ชาวไทยพุทธส่วนใหญ่นับถือ คือ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้นคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจึงมีความสำคัญกับสังคมไทยเป็นอย่างมาก ในด้านของการเป็นแกนหลักของการเป็นบรรทัดฐานในด้านคุณธรรมและศีลธรรม หนึ่งในคุณธรรมที่มีผู้คนจำนวนมากที่ยึดถือปฏิบัติโดยเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดีและเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในครอบครัวและทำให้เกิดความสุขในสังคมนั้นคือ ความกตัญญูต่อพ่อแม่ ความกตัญญู คือ คุณธรรมหลักของสังคมไทยมาช้านาน คนไทยได้ปลูกฝังความเชื่อเรื่องความกตัญญูผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกตัญญูต่อบุพการี แต่คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันกลับมีมุมมองว่าความกตัญญูต่อบุพการี คือ คุณธรรมหลักที่ควรปฏิบัติและให้ความสำคัญดังที่คนรุ่นก่อนยึดถืออย่างเข้มข้น

คนไทยมีแนวคิดที่ว่าความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดีซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี การเป็นผู้กตัญญูที่คนดีทั้งหลายสรรเสริญแล้ว คนผู้นี้พักอาศัยในเรือนของผู้ใดแม้เพียงคืนเดียวก็จะได้รับการดูแลด้วยข้าวและน้ำ ไม่ควรมีจิตคิดประทุษร้ายต่อบุคคลนั้น ใครก็ตามที่ประทุษร้ายต่อมิตรถือเป็นคนอกตัญญูยอมไม่พบเห็นความเจริญ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/256-259/209, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่เริ่มมีการตั้งคำถามถึงคุณธรรมด้านความกตัญญูโดยเฉพาะการกตัญญูต่อบุพการี เนื่องจากสภาพสังคมและสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นผลให้ความกตัญญูต่อบุพการีกลับกลายเป็นสิ่งที่ผู้กตัญญูคนรุ่นใหม่มากกว่าผู้กตัญญู (ธเนศ รัตนกุล, 2559) ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้เขียนต้องการวิเคราะห์ 2 ประเด็น

1. ความกตัญญูต่อบุพการีตามหลักพระพุทธศาสนาแท้ที่จริงแล้วเป็นอย่างไร
2. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมความกตัญญูต่อบุพการีที่เกิดขึ้นต่อสถาบันครอบครัว

ในปัจจุบัน

เนื่องจากในบางครั้งคนไทยในบางครอบครัวมิได้เข้าใจในหลักธรรมนี้อย่างถูกต้อง เมื่อนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติจึงทำให้เกิดปัญหาบางอย่างในสังคมโดยเฉพาะบุพการีผู้ที่ทำคุณก่อน ในบางครั้งบุพการีเป็นผู้ที่ทำการเรียกร้องในการตอบแทนที่มากเกินไปลูกหลานจะสามารถตอบแทนได้ สิ่งนี้จึงทำให้คนรุ่นใหม่บางคนเริ่มที่จะมองความกตัญญูเป็นหลักธรรมที่มีผลกระทบในแง่ลบมากกว่าแง่บวกต่อชีวิตของคนรุ่นใหม่บางคนได้

ความกตัญญูในคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่มีควรปรากฏในสังคมเป็นการตอบแทนบุญคุณต่อผู้ที่ทำคุณแก่เราก่อน เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่มีจิตใจช่วยเหลือผู้อื่นเกิดความรู้สึกภูมิใจและมีความสุขเมื่อได้ช่วยเหลือความกตเวทิตี คือ การที่คนซึ่งเราได้เคยช่วยเหลือรู้สึกขอบคุณและให้การตอบแทนจากการช่วยเหลือดังกล่าว พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมเด่นชัดเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิตี กตัญญูหมายถึงรู้คุณที่ท่านได้ทำอุปการะ คำว่า “บุพพการี” หรือ บุพพการี ได้แก่ ผู้กระทำอุปการะก่อน ส่วนคำว่า “กตเวทิตี” คือ ตอบแทนบุญคุณที่บุพการีได้กระทำกับเรา พ่อแม่ถือว่าเป็นบุพพการีเพราะเป็นผู้ที่ทำคุณแก่ลูกก่อน ส่วนลูก คือ ผู้ตอบแทนบุญคุณท่าน คือ กตเวทิตี อีกนัยหนึ่งคนที่ช่วยเหลือ ดูแลเรา หรือทำสิ่งที่มีบุญคุณต่อเราโดยที่เรายังไม่ได้ไปทำสิ่งที่เป็นบุญคุณต่อเขาก่อน บุคคลผู้นั้นชื่อว่าบุพพการีเปรียบเหมือนพ่อแม่เพราะเขามีความเมตตา ดูแลเรา เลี้ยงดูเรา ผู้นั้นคือผู้ที่เป็นบุพพการีได้เช่นกัน (อภิ.ป. (ไทย) 36/82-86/166, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ผลการวิจัยพบว่าเมื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้อื่นเป็นระยะเวลาหนึ่ง ความสุขจะเกิดขึ้นกับตัวเราและผู้ที่เราตอบแทนบุญคุณนั้น ดังนั้นความกตัญญูมีความสอดคล้องกับความสุข และความกตัญญูยังมีบทบาทเป็นอย่างมากในการกำหนดและเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีโดยการพัฒนาความรู้สึกขอบคุณ (Sareh Behzadipour, Alireza Sadeghi, & Mojgan Sepahmansour 2561-2562) โดยความกตัญญูคือ ความรู้สึกขอบคุณและปิติในการตอบสนองต่อการได้รับไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือความเมตตา (Robert A. Emmons & Joanna Hill, 2544) มนุษย์สามารถสัมผัสกับความกตัญญูได้ไม่ยาก และความกตัญญูสะท้อนเรื่องราวที่ดีที่สามารถเกิดขึ้นได้ในสังคมและทำให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข (Giacomo Bono, Mikki Krakauer, & Jeffrey J. Froh, 2558)

พระคุณของพ่อแม่และบุพการี

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพระคุณของพ่อแม่และบุพการีไว้ว่า “พ่อแม่และมีพระคุณมากเมื่อตอนลูกยังเป็นเด็กพ่อแม่เห็นลูกเล่นจนมีเนื้อตัวเปื้อนฝุ่น ก็เช็ดฝุ่นให้ จูบ เกิดความรักเอ็นดู ความรักของพ่อแม่นี้ลูกใช้ศีรษะทูนพ่อแม่ไว้ถึงร้อยปี ก็ไม่สามารถตอบแทนพระคุณของพ่อแม่มันได้ การที่พ่อแม่เป็นผู้ดูแลเลี้ยงดู สั่งสอนและให้ความรู้ เปรียบเสมือนเป็นพรหมของลูก” (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/2-8/7, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อแม่สอนลูกตั้งแต่ยังเล็กๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียกชื่อสิ่งต่างๆ หรือแม้แต่คนในครอบครัว สอนการเดิน การกิน สอนว่าสิ่งนี้ควรทำสิ่งนี้ไม่ควรทำ แม้ครูอาจารย์จะสอนทุกอย่างอย่างหลังจากนั้น หรือแม้แต่ให้บรรพชาในพระพุทธศาสนาและให้บรรลุปุสฺสาคัน ครูเหล่านั้นทั้งหมดก็มีใช้ครูคนแรกของลูก ดังนั้นพ่อแม่จึงเปรียบเสมือนพรหมของลูก และลูกควรเคารพและดูแลท่านเพื่อเป็นการตอบแทน (อง.ต.ก. (ไทย) 20/31-32/183-184, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพรหมสูตรว่าด้วยพรหมของลูก ในพระสูตรนี้กล่าวถึงพ่อแม่ที่ลูกบูชาในบ้านเรือนของตน คือ พรหม ของลูก เพราะพ่อแม่เป็นผู้ที่ประพடுத்தตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ต่อลูก ประกอบด้วย เมตตา

กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เนื่องจากในเวลาที่ถูกขังอยู่ในห้อง พ่อแม่จะเกิดเมตตาคิดว่า เมื่อไหร่เราจะได้เห็นลูกคลอตามอย่างปลอดภัย มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง และเมื่อลูกน้อยนั้นยังเป็นทารกมีแมลงไต่ตอมหรือส่งเสียงร้องจ้า เมื่อนั้นพ่อแม่ที่ได้ยินเสียงลูกนั้นก็เกิดความรู้สึก แต่ในเวลาที่ถูกกักขังเข้าสู่วัยหนุ่มวัยสาว พ่อแม่มองดูแล้วก็มีความสุข ยินดีที่ลูกมีความสุข พ่อแม่จะมีมุทิตาคิด และเมื่อใดที่ลูกเริ่มมีครอบครัว แยกเรือนออกไป เมื่อนั้นพ่อแม่จะเกิดความวางใจว่าถึงเวลาที่ลูกของเราจะสามารถจะอยู่ได้ตามลำพัง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เวลานั้น พ่อแม่จะมีความอุเบกขา (ช.อิตติ. (ไทย) 25/106/485, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงการตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่และบุพพการี ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่าการกระทำตอบแทนพ่อแม่และบุพพการีนั้นไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย เปรียบเทียบกับการที่ถูกนำแม่ด้วยบ่าข้างหนึ่ง และพ่อด้วยบ่าข้างหนึ่งโดยที่ท่านทั้งสองมีอายุ 100 ปี ลูกก็ปรนนิบัติท่านทั้งคู่ได้อย่างดียิ่งมีถือว่าสามารถการตอบแทนพระคุณพ่อแม่จนสำเร็จเลย เพราะพ่อแม่มีพระคุณมาก ท่านทำให้เราได้เกิดมาและได้เลี้ยงดูเราจนเติบโตใหญ่ ดังนั้น การตอบแทนที่เหมาะสม คือ การที่ลูกคนใดมีพ่อแม่ผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่นในสัทธาสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยศรัทธา มีพ่อแม่ผู้ศรัทธา ให้ตั้งมั่นในศีลสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยศีล มีพ่อแม่ผู้มีความตระหนี่ขี้เหนียวให้ตั้งมั่นในจาคสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการเสียสละ มีพ่อแม่จิตใจหยาบไม่มีปัญญาให้ตั้งมั่นในปัญญาสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยปัญญา การกระทำอย่างนั้นย่อมเชื่อว่าลูกนั้นได้ตอบแทนพระคุณต่อพ่อแม่แล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ความกตัญญูทเวทีในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การตอบแทนบุญคุณของผู้ที่ให้คุณให้กับเรานั้นคือ พ่อแม่ หรือผู้ที่เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เล็ก คอยเอาใจใส่ ให้ความรัก ความเมตตา สอนให้รู้จักสิ่งต่างๆ เป็นครูคนแรกของลูก ดังนั้น บุคคลที่มีบุญคุณต่อเราจึงเรียกว่าบุพพการี โดยสิ่งที่มีบุญคุณทเวทีควรปฏิบัติต่อบุพพการีตามหลักพระพุทธศาสนาได้มีนิกขาการที่เป็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) ได้อธิบายความว่า “วิธีที่ลูกจะตอบแทนพระคุณพ่อแม่มี 5 ประการ 1. ท่านเลี้ยงเรามา เราควรเลี้ยงดูท่านตอบแทน 2. ช่วยงานท่าน 3. ดำรงวงศ์ตระกูล 4. ประพฤติตนให้สมกับการเป็นทายาทที่ดี 5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็จะทำบุญอุทิศให้” และ “การเลี้ยงดูลูกให้สมกับการเป็นพ่อแม่ที่ดี 5 ประการ 1. ห้ามลูกจากความชั่วทั้งปวง 2. สอนให้ลูกยึดมั่นในความดี 3. ส่งเสริมและให้การศึกษา 4. หาคู่ครองที่เหมาะสมให้ 5. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงเวลาเหมาะสม”

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูทเวทีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดีและหากผู้ใดเป็นคนอกตัญญูทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงไว้ในเนื้อความต่างๆ โดยพระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงความแตกต่างบางประการระหว่างคนดีและคนชั่ว ความว่า คนชั่วย่อมเป็นคนอกตัญญูทเวที ส่วนคนดีย่อมเป็นคนที่มีความกตัญญูทเวที (อง.ทก. (ไทย) 20/33-34/77 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากการเป็นคนอกตัญญู คือ เครื่องหมายของคนชั่ว และหากผู้ใดทำผิดพลาดต่อพ่อแม่ ทำร้ายพ่อแม่ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ เช่น พ่อแม่เป็นผู้ที่ควรแก่การเคารพเพราะมีบุญคุณต่อลูกมาก เมื่อลูกปฏิบัติผิดพลาดต่อพ่อแม่ก็ย่อมไปเกิดในอบายภูมิ (ที.ปา. (ไทย) 11/359/366 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนั้นได้กล่าวถึงผลกรรมที่พระโมคคัลลานะเคยทำไว้ในอดีตซึ่งเกิดจากกรรมที่ท่านเคยฆ่าพ่อแม่ ถึงแม้จะตกรกและโดนทรมานมาหลายภพชาติ ทำบุญกุศลจนได้เป็นพระอรหันต์และเป็นสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า แต่เศษกรรมดังกล่าวก็ทำให้ท่านโดนทูปตีจนเสียชีวิต (ช.อุป. (ไทย) 32/375-381/59, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนั้น ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่ควรปรากฏในสังคมเป็นการตอบแทนบุญคุณต่อผู้ที่มีพระคุณต่อเรา และการปลูกฝังคุณธรรมนี้ไม่เพียงแต่จะได้สัมผัสความสุขเท่านั้น ยังสามารถสร้างประโยชน์ต่อสังคมและสร้างเรื่องราวดีๆ ให้แก่ความทรงจำของมนุษย์ได้

นอกจากนั้นการดูแลพ่อแม่เป็นการตอบแทนอุปการคุณที่พ่อแม่ทำมาแล้ว แสดงถึงความสัมพันธ์กันในครอบครัว ความสัมพันธ์นี้เกิดจากการที่บุคคลในครอบครัวต่างทำหน้าที่ของตนเองอย่างดี พ่อแม่ซึ่งเป็นผู้ที่ทำคุณแก่ลูกก่อน ทำให้ลูกเกิดความรัก ความผูกพัน สายสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว การที่ลูกมีความรู้สึกผูกพันกับพ่อแม่ เกิดความรักต่อพ่อแม่ เมื่อท่านได้แก่ชราลงไป ไม่สามารถดูแลตัวเองได้เหมือนเดิม ผู้เป็นลูกก็จะรู้สึกอยากจะดูแลเลี้ยงดู เพื่อให้ท่านอยู่กับเราไปนานๆ อย่างมีความสุข พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของการเป็นคนที่มีความกตัญญูตเวทียุติเป็นหนึ่งของคุณสมบัติของคนดี ส่วนความกตัญญู คือเครื่องหมายของคนชั่ว และหากผู้ใดทำผิดพลาดต่อพ่อแม่ ทำร้ายพ่อแม่ ก็ย่อมไปเกิดในอบายภูมิได้รับความทุกข์ทรมานมากมาย แม้แต่พระอรหันต์ก็สามารถรับผลของเศษกรรมจากการทำร้ายพ่อแม่และได้รับทุกข์ทรมานได้เช่นกัน

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมความกตัญญูต่อบุพการีที่เกิดขึ้นต่อสถาบันครอบครัวในปัจจุบัน

ในทางพระพุทธศาสนาสามารถกล่าวได้ว่ากตัญญูต่อบุพการีและผู้มีพระคุณผู้นั้นเป็นหนึ่งในแนวทางปฏิบัติตนเพื่อที่จะสามารถพบกับความสุขในชีวิตได้ นอกจากการได้พบกับความสุขแล้ว ในพระพุทธศาสนาได้ยกย่องผู้ที่มีความกตัญญูว่าเป็นคนดี ในสังคมให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีโดยมีคนไทยจำนวนมากไม่น้อยมีแนวคิดว่าคุณคนไหนที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่ชรา, เจ็บป่วยจนไม่สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ หรือปล่อยให้พ่อแม่ที่ชราต้องเผชิญความยากลำบากในการดำเนินชีวิต ลูกคนนั้นเป็นลูกอกตัญญู แต่ในปัจจุบันความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีในสังคมดังกล่าวเริ่มถูกตั้งคำถามว่ามีปัญหาหรือไม่ เนื่องด้วยความกตัญญูเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนของพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบในด้านคำสอน หรือเกิดความสงสัยว่าคุณธรรมเรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ต่อไปหรือไม่ โดยในสังคมไทยนั้นความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีเป็นคุณธรรมหลักที่เป็นบรรทัดฐานของการปฏิบัติความดีงามของคน แต่เมื่อพิจารณาแล้วหลักธรรมความกตัญญูก็มีปัญหาบางประการคือ

1. ขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่และบุพการี
2. ขอบเขตการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่และบุพการี

โดยทั้งสองปัญหาเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกันเพราะเมื่อไม่ทราบขอบเขตที่ชัดเจนของบุญคุณพ่อแม่ก็จะไม่สามารถตอบแทนให้หมดสิ้นและเหมาะสมได้

ความกตัญญูตเวทียุติเป็นบรรทัดฐานและคุณธรรมเบื้องต้นของสังคมมนุษย์เพราะเป็นเหตุให้เกิดความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยสังคมไทยใช้ความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีเป็นหนึ่งในรูปแบบการเสริมสร้างความ ดีงามแก่คนในสังคม นอกจากนี้ความกตัญญูตเวทียุติเป็นการแสดงถึงสายสัมพันธ์ที่ผูกพันสังคมต่อพ่อแม่ ทุกคนในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ทำหน้าที่ในฐานะบุพการีและลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อพ่อแม่ในฐานะลูก (พระวิฑูล ญาณธมโม (พินธุมิตร), 2555) แต่เมื่อพิจารณาหลักธรรมความกตัญญูแล้วพบว่าปัญหาที่ปรากฏ คือ ขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่ จากการศึกษาข้างต้นพบว่าพระคุณของพ่อแม่มีมหาศาล เป็นครูคนแรก เป็นผู้ดูแลปกป้องเลี้ยงดูลูกด้วยความรักเอาใจใส่ ถึงแม้จะประสบความลำบากยากจนลำเค็ญสักเพียงใดก็ตามก็จะไม่ทอดทิ้งลูก คอยป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ไม่ให้เกิดแก่ลูก (พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน), 2560) ในพระไตรปิฎกของกล่าวถึงบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีว่าพวกท่านได้ทำการดูแลเราอย่างไร โดยเริ่มตั้งแต่การให้กำเนิด การดูแล เอาใจใส่ สั่งสอนสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะการให้รู้จักความดี ความชั่ว สอนให้รู้จักโลกใบนี้ ให้การศึกษา เลือกคู่ครอง และให้ทรัพย์สมบัติเมื่อถึงเวลาอันสมควร แต่ในด้านการเลือกคู่ครอง

จากยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การเลือกคู่ครองมิได้มาจากการเลือกสรรโดยพ่อแม่และบุพการี แต่การเลือกคู่ครองในปัจจุบันส่วนใหญ่จะมาจากความรักและการเลือกด้วยตัวเขาเองมากกว่า พ่อแม่และบุพการีมีหน้าที่เป็นผู้ที่ชี้แนะและให้คำปรึกษา อย่างไรก็ตาม การสอนลูกให้รู้จักความดี ละเว้นความชั่ว ให้การศึกษาและมอบทรัพย์สมบัติเมื่อถึงเวลาที่สมควร เป็นสิ่งที่พ่อแม่ที่มีปัญญาตามหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทพึงปฏิบัติต่อกัน และลูกที่ได้รับการดูแลตามหลัก 5 ประการอย่างครบถ้วนก็ต้องตอบแทนพระคุณพ่อแม่ด้วยการ ดูแลท่านเมื่อท่านแก่ชรา ทำธุระแทนท่าน ดำรงรักษาวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้สมกับเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญส่งไปให้

แต่ในปัจจุบันเกิดปัญหาจากการที่พ่อแม่และบุพการีนำเอาแนวคิดเรื่องความกตัญญูมาใช้ในทางที่ผิด ประกอบกับความไม่ชัดเจนและมีได้เข้าใจในเรื่องของหลักธรรมนี้อย่างถ่องแท้ทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับบุญคุณของพ่อแม่ที่ไม่ถูกต้องบางอย่าง เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ของตนยามป่วยไข้ ชรา แม้จะต้องเสียสละความสุขส่วนตนก็ควรที่จะทำ ทำให้เกิดการปลูกฝังแนวคิดในลักษณะนี้ส่งต่อมายังคนรุ่นหลังเรื่อยๆ นอกจากนี้ยังมีพ่อแม่บางคนมีแนวคิดว่าจะต้องมีลูกเพื่อให้ลูกได้เลี้ยงดูเมื่อเขาแก่ชราและการเป็นพ่อแม่จึงมีสิทธิ์จะทำร้ายร่างกายจิตใจลูกอย่างไรก็ได้เพราะเขาเป็นคนให้เงินและเลี้ยงดูมาและยังหวังให้ลูกตอบแทนทั้งที่ลูกโดนทำร้าย (ฆลณ ถนอมกิตติ, 2564) และมีแนวคิดจากผู้คนบางส่วนว่าพ่อแม่ทำให้ลูกเกิดมา ลูกจึงต้องตอบแทนบุญคุณนี้ ทำให้ลูกบางคนเกิดคำถามจากแนวคิดที่ได้กล่าวมาว่าลูกไม่ได้ขอให้พ่อแม่เกิดมา ทำไมลูกต้องดูแลตอบแทนด้วย เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวพ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว เด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมากที่มีได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ หรือพ่อแม่แยกกันอยู่ที่เป็นผลมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เด็กบางคนไม่มีความใกล้ชิดกับพ่อแม่ของตน (เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา, 2565) พ่อแม่บางคนฝากลูกให้อยู่กับตายาย โดยที่ตนเองทำงานในที่ห่างไกลจากลูก บางคู่ส่งเงินมาเลี้ยงดู บางคู่ปล่อยให้ละเลย ในกรณีนี้ทางพระพุทธศาสนาได้ให้คำตอบว่าผู้ที่ทำการเลี้ยงดูเรา ฝ่าปากป้อง ดูแลเรา เปรียบเสมือนพ่อแม่ คือ ผู้ที่ได้ชื่อว่าบุพการีเช่นกัน แต่พ่อแม่ คือ ผู้ให้กำเนิดเราจึงถือว่าเป็นผู้มีพระคุณเช่นเดียวกัน จากปัญหาเรื่องขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีที่มีได้ระบุอย่างชัดเจน ทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามต่อว่าลูกจะต้องตอบแทนพระคุณเท่าไรถึงจะครบถ้วน เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นต่อมา คือ การที่พ่อแม่บางคนเรียกร้องจากลูกเมื่อลูกเติบโตขึ้น และหากผู้เป็นพ่อแม่มีสิ่งที่ขาดตกบกพร่องในการดูแลลูก ผู้เป็นลูกควรจะตอบแทนในรูปแบบใด เนื่องจากพ่อแม่ถือว่าการให้กำเนิดลูก คือ พระคุณที่มากล้นไม่สามารถตอบแทนได้หมดตามความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทย

นอกจากนั้นพ่อแม่คนไทยบางคนเชื่อว่า การเลี้ยงดูพ่อแม่จะทำให้มีความสุขความเจริญ ในคำสอนของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการเลี้ยงดูพ่อแม่และบุพการีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดีและผู้ที่ยกย่องได้บุญเป็นอย่างมาก และการเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นสิ่งที่ผู้มีปัญญาย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ เมื่อบุคคลนั้นตายไปจากโลกนี้แล้วก็จะมีความสุขในสวรรค์ (ส.ส. (ไทย) 15/205/297, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมที่กล่าวถึงสิ่งที่ป็นมงคล สิ่งดี ธรรมอันนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เรียกว่า มงคลสูตรข้อที่ 25 ที่ปรากฏเกี่ยวกับการกตัญญูพ่อแม่ (ช.ช. (ไทย) 25/1-8/6-7, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่จากสภาพสังคมในปัจจุบันผู้ที่ทำการเลี้ยงดูพ่อแม่แล้วเป็นผู้ที่เจริญได้จริงหรือ เนื่องจากเศรษฐกิจในปัจจุบันการเลี้ยงดูตนเองบางครั้งก็ยากลำบาก ยิ่งผู้ที่มีครอบครัวพ่อแม่รวมแล้วหลายชีวิต และในบางครอบครัวมีเสาหลักแค่หนึ่งคน ซึ่งยากมากที่ทำให้ทุกคนมีความ

มันคงในชีวิตได้ จึงเกิดปัญหาการทอดทิ้งบุพการี สิ่งทีบอกกว่าผู้ที่กตัญญูต่อพ่อแม่ในปัจจุบันนั้นมิได้เป็น
สิ่งยืนยันว่าชีวิตจะพบเจอกับความสงบสุข ความเจริญเสมอไป

นอกจากนั้นจากสถานการณ์ขาดความกตัญญูทเวที เนื่องจากปัจจุบันเป็นสังคมอุตสาหกรรม
ต้องรีบเร่งทำงานจึงขาด ความอบอุ่น ขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นเหตุนำไปสู่ความรุนแรงทั้งภายใน
ครอบครัวและสังคม (สุวรรณฐา สิม และพระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), 2562) ทำให้ผู้เขียนมีความ
คิดเห็นว่าหากสังคมไทยนำหลักความกตัญญูมาพิจารณาร่วมกับหลักธรรมทศ 6 และทางสายกลางจะ
สามารถบรรเทาปัญหาเหล่านี้ให้ลดน้อยลงได้หรือไม่

การแก้ปัญหาที่เกิดจากหลักธรรมความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีในสถาบันครอบครัว

จากปัญหาที่ผู้เขียนได้กล่าวมานั้น เมื่อได้ทำการพิจารณาแล้วพบว่าปัญหาที่เกิดจากหลักธรรม
ของพระพุทธศาสนามีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นั่นคือประเด็นของการตีความในขอบเขตของบุญคุณและ การ
ตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีที่ยังไม่ชัดเจน เมื่อขอบเขตไม่ชัดเจนทำให้ผู้ที่ทำการตอบแทนไม่
สามารถทราบถึงจุดสิ้นสุดของบุญคุณในแต่ละส่วนได้ ปัญหาในส่วนนี้เป็นส่วนที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา
ควรร่วมกันพิจารณาว่าขอบเขตของบุญคุณมีแค่ไหนและการที่ลูกจะตอบแทนพระคุณจนหมดนั้นต้องทำ
อย่างไรและเท่าไรถึงจะเหมาะสมหรือหมดสิ้น

อย่างไรก็ตาม จากปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อมา นั่นคือการที่ผู้คนในสังคมนำ
หลักธรรมนี้มาใช้โดยไม่เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ เมื่อขอบเขตของบุญคุณและการตอบแทนบุญคุณไม่
ชัดเจน การตอบแทนบุญคุณบางครั้งเปรียบเสมือนการถมทรายลงไปในมหาสมุทร เนื่องจากผู้ที่กระทำจะ
ไม่มีทางทราบได้เลยว่าเมื่อไหร่ถึงจะพอ นอกจากนั้นในบางครั้งผู้ที่เป็นผู้มีพระคุณได้มีการเรียกร้องในการ
ตอบแทนโดยขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของตนโดยไม่มีจุดสิ้นสุด และผู้มีพระคุณ คือ ผู้ที่เรียกร้องมากเกินไป
กว่าความสามารถของผู้ตอบแทน โดยเฉพาะพ่อแม่บางคนมีความผูกพันกับลูกของตนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น
แต่เมื่อแก่ชรากลับต้องการให้ลูกเลี้ยงดูตนอย่างเต็มที่และบางครั้งก็เกินกำลังของลูกได้

การแก้ปัญหาประการแรกคือการนำหลักทศ 6 และหลักทางสายกลางมาพิจารณาเบื้องต้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่าการแก้ปัญหาประการแรกนั้นควรขึ้นอยู่กับการศึกษาของลูกเองว่า
สิ่งไหนที่ทำได้ก็ควรทำ แต่พึงระลึกไว้ว่าอย่าเบียดเบียนตนเอง อย่าทำให้ตนเองลำบากกาย ลำบากใจ
ก็เพียงพอแล้ว การที่ลูกจะตอบแทนพระคุณพ่อแม่ควรพิจารณาด้วยทางสายกลาง นั่นคือใช้ความเหมาะสม
ความเหมาะสมบางครั้งมีการพิจารณาถึงฐานะทางสังคม สภาพสังคม จำนวนสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น หาก
จะทำให้คุณธรรมด้านความกตัญญูมีประสิทธิภาพนั้นทางภาครัฐต้องช่วยพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตความ
เป็นอยู่ เศรษฐกิจและสังคมด้วย มิใช่การผลักภาระการดูแลผู้สูงอายุเป็นของลูกหลาน ในบางครอบครัวมี
เสาหลักของครอบครัวแค่หนึ่งคนแต่ดูแลสมาชิกในครอบครัวทั้งลูกหลาน ภรรยา สามี พ่อแม่ หากฐานะ
ไม่มั่นคงหรือเสาหลักผู้นั้นเกิดเหตุไม่คาดฝัน ครอบครัวนั้นก็อาจจะพังทลายและกลายเป็นปัญหาของ
สังคมได้

อย่างไรก็ตาม ปัญหาจากผู้มีพระคุณเป็นผู้ที่เรียกร้องในภายหลังซึ่งเกิดจากมุมมองด้านความ
กตัญญูและการตอบแทนพระคุณที่ไม่เหมาะสม และบางครั้งผู้ที่มีพระคุณบางคนอาจจะเรียกร้องจาก
ผู้ตอบแทนอย่างเกินความสามารถที่จะตอบแทนได้ ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า เราสามารถนำหลักธรรม
ความกตัญญูของหลักทศ 6 มาพิจารณาร่วมกันได้ หลักธรรมทศ 6 คือ บุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งมีความ
เกี่ยวข้องกันเราตามฐานะความสัมพันธ์ มีทั้งหมด 6 สถานะ คือ พ่อ แม่ เป็นทิศเบื้องหน้า ครู อาจารย์
เป็นทิศเบื้องขวา ลูกและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง

และสมณะพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน (ที.ปา. (ไทย) 11/266-267/212, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในหลักการของทิศ 6 พ่อแม่หรือปุตฺถิมทิศ (ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก) หมายถึง ผู้ที่ทำคุณแก่เราก่อน เมื่อพิจารณาตามหลักการทิศ 6 ซึ่งได้ระบุหน้าที่ของลูกในการปฏิบัติต่อพ่อแม่ไว้ว่า ท่านเลี้ยงเรามาเราควรเลี้ยงดูท่านตอบแทน, ช่วยทำการงานของท่าน, ดำรงวงศ์สกุล, เป็นลูกที่ดีให้เหมาะสมกับการเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านจากไป ทำบุญอุทิศให้ท่าน และพ่อแม่ก็มีหน้าที่ในการปฏิบัติต่อลูกดังนี้ ห้ามปรามลูกจากความชั่ว, สั่งสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี, สนับสนุนการศึกษาศิลปวิทยา, หาครูรองที่เหมาะสมให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร (ที.ปา. (ไทย) 11/266-268/212-213, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากหลักธรรมทิศ 6 ได้สอดคล้องกับหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อลูกและหน้าที่ของลูกที่มีต่อพ่อแม่ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าหน้าที่ของพ่อแม่ที่ปฏิบัติต่อลูกจะมาก่อนเสมอเพราะพ่อแม่ คือ ผู้ทำคุณก่อนและเป็นบุพการีและลูก คือ ผู้ที่ตอบแทนในเวลาต่อมาตามหน้าที่ ดังนั้น หากพ่อแม่ไม่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วนและถูกต้อง หรือบางกรณีพ่อกับแม่ไม่ได้ทำหน้าที่ของตนเองแม้แต่น้อย หากเป็นเช่นนี้ลูกสามารถพิจารณาถึงความเหมาะสมในการตอบแทนได้ว่า จะตอบแทนพ่อแม่แค่ไหนและตอบแทนบุพการีผู้เลี้ยงดูสั่งสอนเราอย่างไร เนื่องจากการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่มิได้มีแค่การเลี้ยงดูเพียงอย่างเดียวเสมอไป แต่ยังประกอบด้วย การช่วยทำการงานของท่าน, การดำรงวงศ์สกุล, การเป็นลูกที่ดีให้เหมาะสมกับการเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านจากไป ทำบุญอุทิศให้ท่าน นอกจากนี้ยังมีการช่วยให้พ่อแม่เกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย, เป็นผู้ปฏิบัติตนด้วยศีล หรือการบรรพชาเข้ามาอยู่ภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์, การเป็นผู้ที่ตั้งมั่นในศรัทธา ตั้งมั่นในศีล หมั่นบริจาค และตั้งมั่นในปัญญาที่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ได้อย่างที่ควรที่สุดเช่นเดียวกัน

นอกจากการนำหลักธรรมความกตัญญูมาพิจารณาร่วมกับหลักทิศ 6 แล้ว การตอบแทนพระคุณพ่อแม่และบุพการีนั้น ลูกควรนำหลักทางสายกลางมาพิจารณาร่วมด้วย โดยการพิจารณาและกระทำทุกสิ่งทุกอย่างไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป หากดูแลพ่อแม่จนทำให้ตัวเองลำบาก ความกตัญญูก็กลายเป็นบาปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามที่ลูกบางคนมีรู้สึกว่าการตอบแทนพ่อแม่เป็นหน้าที่ที่ตนต้องทำเช่นนี้เป็นผลของการกระทำที่พ่อแม่ได้กระทำต่อลูก เป็นกรรมเกิดจากการกระทำไม่ดีต่อลูกไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เป็นผลกรรมของเขาผู้เดียว จึงเป็นเหตุที่สมควรหากไม่ได้รับความเมตตาในบางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้น คือ หากพ่อแม่ไม่ได้เลี้ยงดูหรือไม่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างควรทำแต่ลูกกลับต้องให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูกับพ่อแม่ และในบางครั้งครอบครัวได้เกิดค่านิยมที่พ่อแม่สามารถปฏิบัติต่อลูกได้อย่างอิสระไม่ว่าจะในด้านดีหรือไม่ดีจนทำให้ครอบครัวไม่ใช่สถานที่ที่สามารถมอบความปลอดภัยทั้งทางกายและทางใจสำหรับสมาชิกในครอบครัว โดยพ่อแม่บางคนมีความคิดว่าหากลูกไม่เลี้ยงดูพวกเขาตอนแก่ชรา ก็เพราะลูกเป็นคนไม่ดี ออกตัญญู ในบางครั้งพวกเขาอาจลืมไปว่าที่ลูกไม่ดูแลไม่ได้มาจากความผิดของลูกแต่มาจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพ่อแม่ในอดีตได้เช่นกัน แต่หากลูกผู้นั้นมีจิตใจที่ประเสริฐมองเห็นว่าท่าน คือ ผู้ให้กำเนิดแล้วตอบแทนอย่างดียิ่ง การกระทำเช่นนั้นเป็นผลดีแก่ของผู้กระทำเอง เพราะพระพุทธศาสนาเชื่อว่าผลทุกอย่างย่อมเกิดจากเหตุ เหตุ คือ การดูแลลูกไม่ดี ทำหน้าที่พ่อแม่ที่ต้องกระทำไม่สมบูรณ์ ทำให้ลูกเกิดความกังขาต่อการเลี้ยงดูพ่อแม่

การแก้ปัญหาประการที่สองคือทุกคนควรทำหน้าที่ของตนให้ดีเสียก่อน

วิธีที่ทำให้ปัญหานี้เกิดขึ้นน้อยที่สุดประการที่สอง คือ การที่สมาชิกในครอบครัวต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของกันก่อน พ่อแม่ควรเข้าใจว่าลูกของตนก็มีภาระ มีครอบครัวของเขาที่ต้องดูแล ลูกก็ควรเข้าใจในหน้าที่ของตนด้วย เมื่อสมาชิกในครอบครัวนำหลักการของทิศ 6 มาพิจารณาถึงหน้าที่ตามสถานะของตน พ่อแม่จะสามารถทราบได้ว่าหน้าที่และการปฏิบัติที่ถูกต้อง การเป็นแบบอย่างที่ดีต่อลูก

และการทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์นั้นเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของการเลี้ยงดูจะแบ่งเป็นการห้ามปรามลูกความชั่วและสั่งสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี คือ ความใกล้ชิด ความผูกพัน ซึ่งแสดงถึงสายสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกเพราะพื้นฐานจิตสำนึกดี ชั่ว มารยาทในสังคมเบื้องต้น ลักษณะวาจา สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากพ่อแม่หรือผู้ที่ใกล้ชิดกับเราในวัยเด็ก ดังนั้นพ่อแม่จึงเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนามนุษย์คนหนึ่งเป็นอย่างมาก และความใกล้ชิด ความผูกพันทางสังคมที่มาจากสายสัมพันธ์ในครอบครัวนี้คือรากฐานทางจิตใจและถือเป็นรากฐานทางสังคมที่สำคัญที่สุด ประการต่อมาคือ สนับสนุนการศึกษาศิลปวิทยา การศึกษามีความสำคัญกับชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก การศึกษา คือ รากฐานความรู้ที่จะนำมาต่อยอดเพื่อใช้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวในอนาคต ดังนั้นพ่อแม่จึงมีหน้าที่สนับสนุนการศึกษาเพื่อเป็นหลักประกันได้ว่าในภายภาคหน้าในเวลาทีพ่อแม่ละจากโลกนี้ไปแล้ว ลูกของตนจะยังดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและมั่นคง การหาครูที่ที่เหมาะสมให้ ในประเด็นดังกล่าวหากพิจารณาถึงสภาพสังคมปัจจุบันแล้วเห็นได้ว่ามนุษย์ส่วนใหญ่จะเลือกคู่ด้วยตนเอง มีบางครอบครัวที่มีการแต่งงานจากการแนะนำของพ่อแม่ อย่างไรก็ตามหากเลือกคู่ครองไม่เหมาะสม คู่ครองที่ไม่ดี อาจจะทำให้ชีวิตคู่และครอบครัวของลูกพังทลายลงได้ ดังนั้น พ่อแม่จึงมีส่วนสำคัญในการให้คำแนะนำโดยใช้ประสบการณ์ ของตนประกอบด้วย และการมอบทรัพย์สินสมบัติให้ในโอกาสอันสมควรสิ่งนี้แสดงถึงความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเพราะเป็นการสร้างหลักประกันได้ว่าครอบครัวของลูกจะมีความมั่นคงมากขึ้น ดังนั้น การแสดงถึงความรัก ความผูกพัน ความใกล้ชิด และความห่วงใยของพ่อแม่ที่มีต่อลูกตั้งแต่เกิดจนถึงตนจากไปจึงเป็นสิ่งสำคัญที่พ่อแม่ควรปฏิบัติและทำให้ลูกได้รับรู้ถึงความรู้สึกนั้นมากกว่าการเน้นย้ำว่าลูกต้องกตัญญูเพียงเพราะพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดเท่านั้น และการที่ผู้คนบางกลุ่มคิดว่าพ่อแม่มีพระคุณตั้งแต่เกิดในมุมมองของผู้เขียนคิดว่า พ่อแม่มีพระคุณตั้งแต่เกิดมาจากการที่พ่อแม่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดที่สามารถทำได้และทำครบถ้วน เมื่อถึงเวลาลูกจะเกิดความผูกพัน รัก และอยากตอบแทนพระคุณของท่าน ลูกจะเกิด ความกังวลเมื่อท่าน ชรา ป่วย ลูกจะเสียใจและระลึกถึงเมื่อท่านจากไป

การแก้ปัญหาประการที่สามคือใช้ความรักความเข้าใจ

แม้ว่าหลักการของทศ 6 ในด้านหน้าที่ของพ่อแม่จะแสดงถึงความผูกพันอย่างแนบแน่นในครอบครัว แต่หากพ่อแม่ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์ ผลเสียจะเกิดขึ้นกับลูกและส่งผลกระทบต่อตนเองในอนาคต หากพ่อแม่สั่งสอนลูกด้วยสิ่งที่ผิด สอนว่าสิ่งชั่ว คือ สิ่งดี สิ่งที่ดี คือ สิ่งชั่วแล้ว ลูกจะกลายเป็นคนชั่ว เห็นผิดเป็นถูกได้ทันที เพราะพ่อแม่ คือ ครูคนแรก ต่อให้ลูกไปศึกษาจากครูคนอื่นก็ไม่อาจทราบได้ว่าจะเปลี่ยนสิ่งนั้นได้หรือไม่ หากในสังคมมีคนที่เห็นสิ่งผิดเป็นถูกจำนวนมาก ความวุ่นวายจะเกิดขึ้นในสังคมนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในประเด็นของการให้การศึกษา นั้น ผู้คนส่วนใหญ่มุ่งหวังที่จะให้ลูกเรียนในสถาบันที่มีชื่อเสียง สถาบันที่มีคุณภาพ สถาบันที่ดี เพื่อเป็นการปูเส้นทางที่ทำให้ลูก คือ ผู้ที่ประสบความสำเร็จและมีความสุขในอนาคต แต่บางครั้งในบางครอบครัวเส้นทางเหล่านั้นเป็นเส้นทางที่พ่อแม่ขีดไว้ซึ่งมิได้เป็นเส้นทางเดียวกับเส้นทางที่ลูกปรารถนาและเป็นเส้นทางที่เหมาะสมกับความสามารถของลูก การศึกษาดังกล่าวจะเป็นไปในลักษณะบังคับในทันทีและผู้ที่ยังเรียนอาจจะมีความรู้สึกกดดันกับสิ่งที่ตนไม่ได้ชอบและไม่มีความสุขกับสิ่งนั้น ความรู้สึกนี้อาจจะเป็นแค่ความขุ่นเคืองในใจหรืออาจรุนแรงถึงขั้นเป็นซึมเศร้าได้ และพ่อแม่บางคนใช้ความกตัญญูเพื่อให้ลูกได้เรียนในสิ่งที่ตนมองว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับลูกซึ่งบางครั้งลูกมิได้มีความสุขกับสิ่งที่พ่อแม่เลือกให้ทั้งหมด หากลูกคนไหนยินดีและมีความสุขในแนวทางเดียวกับที่พ่อแม่คาดหวังครอบครัวจะเดินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ครอบครัวนั้นจะมีความอบอุ่น แต่หากเป้าหมายสวนทางกันบางครอบครัวจะเกิดการทะเลาะเบาะแว้งได้ และลูกบางคนเมื่อเกิดการทะเลาะ ทำให้มองว่าพ่อแม่ บ้านไม่ใช่สถานที่ปลอดภัยทางร่างกายและจิตใจจึงเลือกออกห่างจากครอบครัว ประเด็นนี้ทำให้เกิด

ปัญหาครอบครัวครบในสังคมได้ ผู้เขียนมองว่าการพูดคุยกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ การพูดคุยหาเป้าหมาย หาจุดร่วม หาความสุขของสมาชิกแต่ละคน และกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การให้พื้นที่สำหรับความสุขของแต่ละคนโดยไม่ก้าวก่ายกันสิ่งนี้จะช่วยได้เบื้องต้น พี่ระลึกไว้ว่าการพูดคุยกันด้วยความรักจะแก้ปัญหาระหว่างพ่อแม่และลูกได้ และที่สำคัญลูกไม่ใช่ภษาชนะที่มีหน้าที่รองรับความสำเร็จจากความคาดหวังของพ่อแม่ ลูกแต่ละคนมีความถนัดในแต่ละสิ่งแตกต่างกัน ลูกแต่ละคนมีความฝัน มีลักษณะความชอบ ความสุขที่แตกต่างกัน และที่สำคัญลูกเกิดมาจากความรัก ควรเติบโตด้วยความรักไม่ใช่เติบโตด้วยความคาดหวัง และลูกจะมีความสุขจากความรักอันเกิดจากพ่อแม่และถึงเวลานั้นพ่อแม่อาจจะไม่ได้มองเห็นความกตัญญูที่ลูกควรจะทำตอบแทนต่อพ่อแม่เลย เนื่องจากลูกมีความรู้สึกผูกพันและห่วงใย ดูแลทำหน้าที่ของตน ทั้งเลี้ยงดูยามแก่ชรา ช่วยทำการงาน, ดำรงวงศ์สกุล, เป็นลูกที่ดี และเมื่อพ่อแม่จากไป ลูกก็ทำบุญอุทิศให้ ลูกจะปฏิบัติตามหน้าที่ของลูกได้อย่างดีโดยที่พ่อแม่ไม่ต้องเรียกร้องใดๆ เลย

ลูกมี 3 ประเภท

นอกจากการนำหลักความกตัญญูมาพิจารณาพร้อมกับหลักทศ 6 แล้วลูกควรนำหลักทางสายกลางมาพิจารณาในประเด็นว่าด้วยความพอดีในการทำหน้าที่ของตน หากพ่อแม่เรียกร้องมากเกินไปอาจจะทำให้ลูกลำบากได้ และลูกควรดูแลพ่อแม่ไม่ให้นานลำบากกายและจิตใจจนเกินไป นอกจากนี้ในกรณีที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกไม่ดี ลูกควรคำนึงถึงหลักการของทางสายกลางเช่นเดียวกัน การที่พ่อแม่ไม่ได้เลี้ยงดูลูกอย่างเหมาะสมทำให้เมื่อพ่อแม่แก่ชราลูกจึงไม่ต้องการที่จะดูแลตอบแทนนั้นเป็นเหตุที่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมาจากกรรมที่พ่อแม่ได้กระทำต่อลูกในอดีตเป็นกรรมเฉพาะตนของพ่อแม่ และเป็นกรรมไม่ยุติธรรมหากลูกที่โดนทำร้ายร่างกายและจิตใจจากพ่อแม่มาก่อน แต่ต้องมาดูแลพ่อแม่ในยามชรา โดยลูกควรพิจารณาด้วยเหตุผลอย่างถี่ถ้วนว่าควรจัดการสิ่งนี้อย่างไร แต่ต้องคำนึงถึงความรู้สึกตนเองเป็นหลัก และการพิจารณานั้นหากเป็นไปได้ลูกควรพิจารณาในมุมมองด้านคุณธรรม การที่ลูกได้เลี้ยงดูพ่อแม่แม้ว่าท่านจะไม่ได้เป็นพ่อแม่ที่สมบูรณ์แบบ แต่อย่างน้อยท่านก็ได้ให้ชีวิตเรามา ลูกตามหลักของพระพุทธศาสนามี 3 ประเภท

1. อติชาตบุตร หรือ อภิชิตบุตร ลูกที่ยิ่งกว่าพ่อแม่, ลูกที่ดีกว่าเลิศกว่าพ่อแม่
2. อนุชาตบุตร ลูกที่ตามเยี่ยงพ่อแม่, ลูกที่เสมอด้วยพ่อแม่
3. อวชาตบุตร ลูกที่ต่ำลงกว่าพ่อแม่, ลูกที่ทราม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

ดังนั้น ลูกก็ควรพิจารณาว่าตนต้องการจะเป็นคนอย่างไร เป็นลูกแบบไหน และควรปฏิบัติอย่างไรถึงจะตอบแทนพระคุณท่านอย่างเหมาะสมและไม่ลำบากตัวเองเกินไป ดังนั้นการพิจารณาว่าลูกแบบใดเป็นอภิชิตบุตร อนุชาตบุตร หรืออวชาตบุตรสามารถวิเคราะห์ได้จากการปฏิบัติต่อพ่อแม่คือ

1. ครอบครัวที่พ่อแม่ดูแลลูกเป็นอย่างดีทั้งให้ความรักความอบอุ่น การศึกษา หรือบางครอบครัวมีทรัพย์สินสมบัติก็มอบให้ลูกเมื่อถึงวาระที่เหมาะสม ดังนั้นเมื่อท่านแก่ชรา ลูกก็ประพฤติอย่างเหมาะสมและดีเลิศ ถือว่าพ่อแม่ผู้นี้คือพ่อแม่ที่ประเสริฐ ลูกจะเกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกว่าคุณคือ ผู้ที่มีบุญที่ได้เกิดเป็นลูกท่าน และลูกที่ปฏิบัติตนอย่างดีถือว่าเป็นอภิชิตบุตรได้เช่นเดียวกัน

2. พ่อแม่ที่ดูแล เลี้ยงดูอย่างถึงพร้อมแต่ลูกกลับมิได้ประพฤติให้ดีและเหมาะสมกับการเป็นลูกของท่าน ลูกคนนั้นถือเป็นอวชาตบุตร ซึ่งตามหลักของพระพุทธศาสนา อวชาตบุตร คือ ลูกที่ไม่ดี ไม่ควรคบค้าสมาคม และยากต่อการพบกับความสุขความเจริญ

3. พ่อแม่ที่มีได้ปฏิบัติต่อลูกอย่างดีเลิศ หรือมิได้ดูแลลูกเลย แต่ลูกกลับดูแลท่านอย่างดี ประพฤติตนให้ท่านภูมิใจที่มีลูกเช่นนี้ กุศลนี้จะเกิดกับลูกผู้ที่ได้ชื่อว่า อภิชิตบุตร เป็นลูกกตัญญู เป็นคนดีที่ควรคบค้าสมาคมด้วย

4. ลูกปฏิบัติต่อพ่อแม่เท่าเทียมกับที่ท่านเลี้ยงดูมา ลูกผู้นั้นถือเป็นอนุชาตบุตร คือ ลูกที่เสมอพ่อแม่ มีได้ดีและร้ายไปมากกว่าที่ปรากฏ และมีได้รับการสรรเสริญหรือครหาใดๆ

ประโยชน์จากการเข้าใจและปฏิบัติตามหลักความกตัญญูอย่างถูกต้อง

จากแนวคิดที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์และเสนอมาได้เกิดขึ้นจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมความกตัญญูเพียงส่วนเดียว และการแก้ปัญหาครอบครัวในสังคมไทยไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยหลักธรรมความกตัญญู แต่อย่างน้อยที่สุด การนำหลักธรรมความกตัญญูมาใช้อย่างถูกต้องและใช้อย่างเข้าใจหลักธรรมจะทำให้สมาชิกในสังคมรู้ขอบเขตหน้าที่ของตน สามารถทำให้สมาชิกในครอบครัวเข้าใจสมาชิกคนอื่นในสังคมได้ และความกตัญญูยังคงถือเป็นหนึ่งในคุณธรรมหลักที่สำคัญของสังคมไทยที่สามรรรถทำให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งแล้ว ทรัพยากรมนุษย์ในชาติจะเกิดการพัฒนาได้ เมื่อทรัพยากรมนุษย์มีความสามารถและมีความสุข ประเทศชาติจะสามารถพัฒนาได้ต่อไป ดังนั้นสถาบันครอบครัว คือ รากฐานของสังคม และปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันเกิดจากความสัมพันธ์ที่เปราะบางของสมาชิกในครอบครัวส่วนหนึ่ง และการส่งเสริมความกตัญญูจะช่วยเหลือสังคมได้ แต่การส่งเสริมความกตัญญูจะต้องเริ่มต้นจากครอบครัวเป็นหลัก และครอบครัว คือ แหล่งปลูกฝังคุณธรรมความกตัญญูสู่จิตใจเยาวชนได้อย่างดี แม้จะได้รับการสั่งสอน บอกล่าจากแหล่งอื่นๆ เช่น โรงเรียน เป็นต้น แต่มิได้มีศักยภาพเท่าครอบครัว อย่างที่กล่าวไปข้างต้นว่าปัญหาสังคมมิได้มาจากเรื่องดังกล่าวๆ ส่วนเดียว ดังนั้นภาคส่วนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลที่สามารถช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจและสภาพสังคมด้านความปลอดภัย และสถาบันการศึกษาที่ช่วยในการปลูกฝังระเบียบวินัย ความรู้และคุณธรรม จะเห็นได้ว่าความกตัญญูสามารถเปรียบได้กับฟันเฟืองเล็กๆ ที่มีสนิมเกาะ และปัจจุบันสังคมและประเทศชาติมีฟันเฟืองชิ้นเล็กๆ ที่มีสนิมกำลังหมุนด้วยความผิดแต่เครื่องจักรภาพใหญ่ คือ ประเทศชาติยังคงทำงานและหมุนไป แต่ฟันเฟืองเล็กๆ ที่สำคัญนี้อาจจะพังลงไม่ช้าเพราะเป็นฟันเฟืองของสถาบันครอบครัว ดังนั้นจะดีกว่าหรือไม่หากเราหยดน้ำมันที่เรียกว่าความเข้าใจในหลักธรรมความกตัญญูอย่างถูกต้องและการปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ลงไปเพื่อให้ฟันเฟืองนี้หมุนอย่างปกติและขับเคลื่อนความสัมพันธ์ ความเข้าใจอกเข้าใจ และทำให้สถาบันครอบครัวที่เป็นหัวใจหลักของสังคมได้หมุนไปอย่างราบรื่น เมื่อสถาบันครอบครัวเดินหน้าอย่างมั่นคงจะทำให้ประเทศชาติสามารถพัฒนาขึ้นได้

บทสรุป

ความกตัญญูถือว่าเป็นหนึ่งในความดีสำหรับมนุษย์ที่ควรยึดถือปฏิบัติ และบุคคลที่ควรตอบแทนคือ ผู้มีพระคุณซึ่งส่วนใหญ่คือพ่อแม่ แต่สำหรับบางคนผู้มีพระคุณ คือ บุพการีที่เป็นผู้คอยดูแล ช่วยเหลือเกื้อกูลนอกเหนือจากพ่อแม่ การทำหน้าที่ลูกที่ดีและตอบแทนพระคุณบุพการีนั้นเป็นสิ่งที่น่ายกย่องสรรเสริญ ความกตัญญูในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ตอบแทนบุญคุณที่บุพการีได้กระทำกับเรา ซึ่งหมายถึงพ่อแม่และบุพการี ส่วนลูกผู้ตอบแทนบุญคุณท่าน คือ กตเวที การตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ และบุพการีมี 5 ประการ คือ 1. ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเราจะเลี้ยงท่านตอบ 2. เราจะช่วยทำกิจของท่าน 3. ดำรงรักษาวงศ์ตระกูล 4. ประพฤติตนให้สมกับเป็นลูกของท่าน 5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วจะทำบุญส่งไปให้ โดยผู้เป็นพ่อแม่ก็ต้องดูแลลูก 5 ประการนี้อย่างดีเสียก่อน ประกอบด้วย ห้ามลูกจากความชั่ว ให้ลูกตั้งมั่นอยู่ในความดี ให้การศึกษา จัดหาคู่ครองที่สมควรให้ มอบทรัพย์มรดกให้เมื่อถึงเวลาสมควร พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดี ส่วนความกตัญญู คือ เครื่องหมายของคนชั่ว การดูแลพ่อแม่ของผู้นี้เป็น การตอบแทนพระคุณที่พ่อแม่ทำมาแล้วซึ่งเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันใน

ครอบครัว ความสัมพันธ์นี้เกิดจากการที่บุคคลในครอบครัวต่างทำหน้าที่ของตนเองอย่างดีจนเกิดความผูกพันและเกิดความรักต่อพ่อแม่ เมื่อท่านแก่ชราไม่สามารถดูแลตัวเองได้เหมือนเดิม ผู้เป็นลูกก็จะรู้สึกอยากจะดูแล เลี้ยงดู เพื่อให้ท่านอยู่กับเราไปนานๆ อย่างมีความสุข

การแสดงถึงความกตัญญูตเวทีมิได้มีแค่การเลี้ยงดูพ่อแม่เท่านั้น เพราะในพระไตรปิฎกได้กล่าวว่าผู้ใดดูแลพ่อแม่ด้วยการช่วยให้เกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และผู้นั้นเป็นผู้ปฏิบัติตนด้วยศีลด้วยการบรรพชา ผู้นี้เป็นยอดของผู้แทนคุณพ่อแม่ แต่หากพ่อแม่เป็นผู้ที่ไม่มีศรัทธา ลูกก็ควรตั้งมั่นในศรัทธา พ่อแม่ไม่มีศีลลูกก็ควรตั้งมั่นในศีล พ่อแม่ตระหนี่ลูกก็ควรหมั่นบริจาค และหากพ่อแม่ขาดปัญญา ลูกก็ควรตั้งมั่นในปัญญาที่ถูกต้อง บุญกุศลจากการปฏิบัติธรรมนี้จะส่งผลต่อพ่อแม่บุพการีได้อีกด้วย เห็นได้ว่าการเลี้ยงดูพ่อแม่ตามความเชื่อในสังคมไทยมิใช่การแสดงความกตัญญูเพียงทางเดียว จากเหตุผลมิใช่การสนับสนุนการทอดทิ้งบุพการี แต่เป็นการสนับสนุนแนวคิดว่าคุณควรตอบแทนพระคุณของพ่อแม่และบุพการีหรือไม่ ความสำเร็จจากการสิ่งที่คุณแม่และบุพการีได้ปฏิบัติต่อลูกของพวกเขาเมื่อในอดีตซึ่งมาจากการทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลตามหลักทศ 6 โดยคำสอนทางพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เกี่ยวกับวิธีที่พ่อแม่พึงปฏิบัติต่อลูกหากพ่อแม่คนนั้นมองว่าความกตัญญู คือ หลักธรรมที่ดีแล้วพ่อแม่ได้ปฏิบัติต่อลูกด้วยหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ผลที่ได้จะสะท้อนออกมาในรูปแบบของสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว หากพ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกดีความสัมพันธ์ของลูกกับพ่อแม่ก็จะดีด้วย และเมื่อความสัมพันธ์อันดีเกิดขึ้นเมื่อพ่อแม่แก่ชราผู้เขียนมองว่าพวกเขาไม่ควรถูกกังวลว่าลูกจะเลี้ยงดูพวกเขาเมื่อแก่ชราหรือไม่ เพราะสายสัมพันธ์ระหว่างลูกและพ่อแม่ที่แน่นแฟ้นยิ่งกว่าสายสัมพันธ์ใด และการที่พ่อแม่ที่เรารักแก่ชรา ไม่ว่าลูกคนไหนย่อมเกิดความเมตตาและนึกถึงความสุข ความรักที่พ่อแม่ได้ให้กับลูกเมื่อในอดีต และไม่มีลูกคนไหนที่ต้องการจะทอดทิ้งพ่อแม่ของตนให้ลำบาก และด้วยความรักที่มาจากทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดีจะทำให้ลูกตั้งใจตอบแทนพระคุณของพวกเขาโดยที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องร้องขอ ในความเห็นของผู้เขียนมองว่าความกตัญญู คือ หลักธรรมที่ดีหากทุกคนในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ของตนเองและพิจารณาถึงความรู้สึก ความสัมพันธ์ของทุกคนในครอบครัว เริ่มต้นจากพ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกดังที่พ่อแม่พึงกระทำ เมื่อลูกเติบโตขึ้นยามนั้นพ่อแม่ก็แก่ชราลง ความสัมพันธ์ความผูกพันที่มีร่วมกัน สายใยนั้นจะทำให้ลูกระลึกได้ว่าพ่อแม่ท่านลำบากมากในการเลี้ยงดูเราด้วยความรักเอาใจใส่อย่างดี เมื่อถึงเวลาที่ท่านชราเราดูแลท่านตอบแทน เราควรช่วยงานท่าน เราควรประพฤติให้สมกับการเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านจากไปเราควรทำบุญอุทิศให้ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นเองภายในจิตใจของลูกๆ เมื่อทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ปัญหาที่เกี่ยวกับความกตัญญูในปัจจุบันจะลดน้อยลงไป และลูกผู้นั้นจะกลายเป็นคนดีตามที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ แต่หากลูกผู้ที่ไม่ดูแลอย่างถึงพร้อมกลับมิได้ตอบแทน ลูกผู้นั้นจะดีขึ้นชื่อว่าลูกอกตัญญู

เนื่องจากพระไตรปิฎกมิได้บอกถึงขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีที่ชัดเจนทำให้เกิดปัญหาว่าขอบเขตของบุญคุณมีแค่ไหนและทำให้เกิดปัญหาต่อเนื่องกัน คือ ผู้เป็นลูกจะต้องตอบแทนพระคุณพ่อแม่และบุพการีเท่าไรถึงจะครบถ้วนสมบูรณ์ จากคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าการที่ลูกจะตอบแทนนั้นต้องมาจากการที่พ่อแม่ทำคุณแก่ลูกเสียก่อนด้วยการดูแลอย่างดี และลูกควรพิจารณาด้วยตนเองว่าแค่ไหนที่เหมาะสมในการตอบแทนพระคุณดังกล่าวเนื่องจากแต่ละครอบครัวจะมีความสมบูรณ์และความบกพร่องแตกต่างกันไป แต่พึงระลึกไว้ว่าอย่าเบียดเบียนตนเอง อย่าทำให้ตนเองลำบาก ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยใช้หลักธรรมของทางสายกลาง คือ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป หากดูแลพ่อแม่จนทำให้ตัวเองลำบาก ความกตัญญูก็กลายเป็นบาปได้เช่นกัน การที่พ่อแม่ดูแลลูกอย่างดีทำให้ลูกเกิดความรักความผูกพัน ความผูกพันนี้ทำให้ลูกมีความสุขเมื่อใกล้ชิดพ่อแม่ซึ่งลูกย่อมต้องการที่

จะดูแลพ่อแม่เมื่อท่านแก่ชรา แต่หากลูกบางคนมิได้รู้สึกว่าการตอบแทนพ่อแม่เป็นหน้าที่ที่ตนต้องทำ เช่นนี้เป็นผลกรรมที่พ่อแม่ได้กระทำไม่ดีต่อลูก ไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์จึงเป็นเหตุที่สมควรหากไม่ได้รับเมตตา แต่หากลูกผู้นั้นมีจิตใจที่ประเสริฐมองเห็นว่าท่าน คือ ผู้ให้กำเนิดแล้วตอบแทนอย่างดียิ่ง การกระทำเช่นนั้นเป็นผลดีแก่ของผู้กระทำเอง และลูกผู้นั้นถือว่าเป็นอภิชาติบุตร แต่หากพ่อแม่ดูแลลูกอย่างถึงพร้อมแต่ลูกมิได้ตอบแทนหรือปฏิบัติหน้าที่ของลูกอย่างดี ลูกคนนั้นได้ชื่อว่า ลูกอกตัญญู วิธีการแก้ปัญหาเหล่านี้คือการที่ทุกคนในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามฐานะอย่างเต็มที่ พ่อแม่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี ลูกต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ผลที่ได้ คือ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในครอบครัว และการมีครอบครัวที่ดีต้องเริ่มจากสมาชิกในครอบครัวอยู่กันด้วยความรัก พ่อแม่และบุพการี คือ แบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก และควรระลึกไว้เสมอว่าการที่ลูกจะตอบแทนดูแลพ่อแม่และบุพการีถึงจะเป็นหน้าที่ของลูกแต่ต้องมาจากความรู้สึกที่อยากจะทำดูแลพ่อแม่ด้วย ความรู้สึกนี้สร้างมาจากความรักความผูกพันและสามารถส่งต่อไปยังคนรุ่นหลังได้ ดังนั้น หากต้องการให้ความกตัญญูตกเวทียู่คู่สังคมไทย สถาบันครอบครัวต้องเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างคุณธรรมที่สำคัญนี้ได้อย่างถูกต้องและปัญหาเกี่ยวกับหลักธรรมความกตัญญูจะลดน้อยลงไปโดยอัตโนมัติ ความกตัญญูเปรียบเสมือนฟันเฟืองเล็กๆ ที่กำลังมีปัญหาแต่ไม่ได้มีคนสังเกต ดังนั้นจะดีหรือไม่หากเราทำให้ฟันเฟืองเล็กๆ นี้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการใช้ความเข้าใจในหลักธรรมและปฏิบัติตามหน้าที่ตนเองอย่างเหมาะสมลงในฟันเฟืองชิ้นนี้เพื่อให้ชิ้นส่วนสำคัญนี้ทำงานอย่างเต็มที่และทำให้ชิ้นส่วนใหญ่กว่า คือ สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ของตนอย่างราบรื่น เมื่อสถาบันครอบครัวสมบูรณ์ ทรัพยากรมนุษย์จะมีประสิทธิภาพและจะเป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา. (2565). การปลูกฝังความกตัญญูตกเวทียเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 7(1): 167-176.
- กองสถิติสังคม. (2563). *การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรมพ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- ชญณ ถนอมกิตติ. (2564). *‘ไม่อยากกลับบ้าน’ เพจที่อยากออกแบบความกตัญญูและนิยามของครอบครัวในรูปแบบใหม่*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://adaymagazine.com/wont-go-home-page>. [20 เม.ย. 2566].
- ธเนศ รัตนกุล. (2559). *คำว่า ‘กตัญญู’ กำลังค้าคอคคนรุ่นใหม่ เมื่อลูกต้องแบกโลกทั้งใบของพ่อ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://thematter.co/science-tech/the-problem-with-gratitude/> 10661. [20 เม.ย. 2566].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน). (2560). ความกตัญญูตกเวทียิตาธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดสันติภาพในสังคม. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*. 1(2): 27-35.
- พระวิบูล ญาณธมโม (พันธุมิตร). (2555). *ศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูตกเวทียที่ต่อบิดามารดาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านหนองช้าง ตำบลเขาวง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11, 15, 20, 25, 26, 32 และ 36*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุวรรณฐา ลี้ม และ พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน). (2562). แนวทางส่งเสริมกตัญญูทศเวทียุคใหม่ในสังคมไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 7(2): 424-434.

Giacomo Bono, Mikki Krakauer, & Jeffrey J. Froh. (2558). The power and practice of Gratitude in J. Stephen (ed.). *Positive Psychology in Practice: Promoting Human Flourishing in Work, Health, Education, and Everyday life*. (2nd): 559-575. [Online]. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/30028194_The_Power_and_Practice_of_Gratitude.

Robert A. Emmons & Joanna Hill. (2544). *Words of Gratitude for Mind, Body and Soul*. Pennsylvania: Templeton Foundation Press.

Sareh Behzadipour, Alireza Sadeghi, & Mojgan Sepahmansour. (2561-2562). A Study on the Effect of Gratitude on Happiness and Wellbeing. *Biquarterly Iranian Journal of Health Psychology* 1(2): 65-72.

